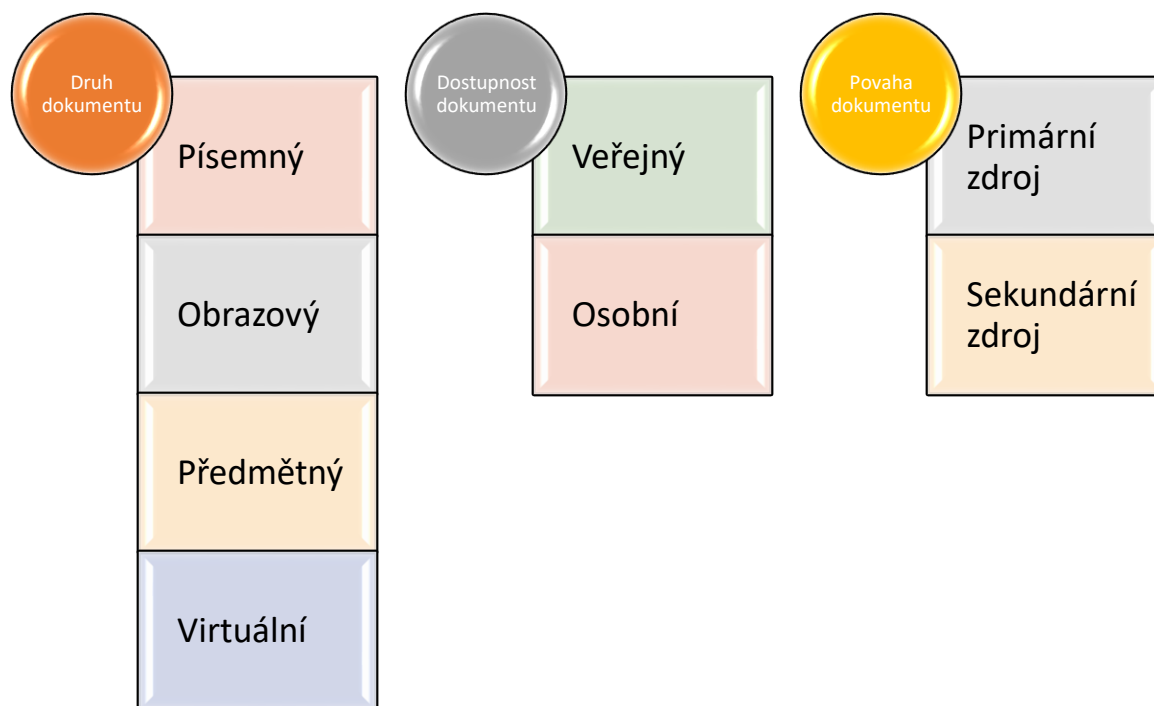

Obsahová analýza

V některých případech nechceme získat data pomocí dotazování, ani pomocí vizuálních metod, ale analýzou určitých dokumentů, jejichž obsah navzájem porovnáváme, zjišťujeme vztah jejich autora k určitým tématům apod. Za tímto účelem je vhodné využít metody **obsahové analýzy**, což je souhrnný pojem pro více různých metod, kterými lze kvantitativně i kvalitativně hodnotit nejen písemné dokumenty, ale i předmětné, obrazové a virtuální. Zajímá nás přitom zejména vlastní zpracování tématu, v němž se zračí postoje a přístup autora

Obr. 11 Druhy dokumentů z pohledu obsahové analýzy

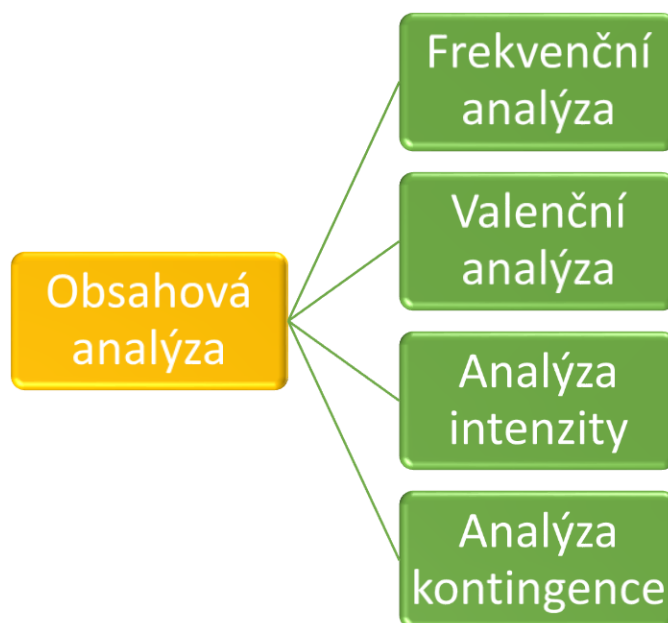
Jak uvádí obr. 11, pomocí obsahové analýzy lze zkoumat různé druhy dokumentů. Nejčastěji jde o **písemné dokumenty**, mezi něž řadíme různé úřední dokumenty, výroční zprávy, novinářské články, diplomové práce, vědecké publikace, dopisy, deníky apod. Druhým typem dokumentu jsou **obrazové dokumenty**, u kterých metody obsahové analýzy využívají pozorování, přesto z hlediska metodologického se nejedná o klasickou observaci. Cílem analýzy totiž není realita, ale obrazový dokument, tedy typicky různé fotografie, obrazy a filmy. **Předmětné dokumenty** jsou typicky sady různých artefaktů – soukromé sbírky, obsah nelegálních skládek, prošlapanost cest v krajině či výběr cen do soutěže. Mezi **virtuální dokumenty** pak řadíme různá videa, audio nahrávky, obsah webových stránek, software apod. Všechny tyto dokumenty lze rozdělit podle jejich dostupnosti na veřejné a osobní, kdy k analýze soukromých dokumentů samozřejmě potřebujeme souhlas jejich majitele.

Velmi důležité je také dělení dokumentů podle jejich povahy, kdy **primární zdroje** jsou přímým záznamem určité situace bez jakékoli interpretace, zatímco **sekundární zdroje** jsou autorským zpracováním primárních zdrojů. Příklady primárních zdrojů mohou být různé úřední protokoly, záznamové archy, seznamy, výpisy z databází apod. Naopak sekundárními zdroji jsou novinové články, televizní pořady a filmy, ročenky a výroční zprávy, katalogy, studie, odborné články, diplomové práce apod. V sekundárních zdrojích lze vystopovat vliv autora, který nás při analýze tohoto druhu dokumentu obvykle zajímá nejvíce.

K analýze dokumentů lze přistoupit dvěma způsoby, a to pomocí tzv. **vnější analýzy**, při které zkoumáme okolnosti vzniku dokumentu a různé s ním se pojící souvislosti (využitelné např. v politické geografii), nebo pomocí vnitřní analýzy, častěji nazývané podle ústřední metody **obsahová analýza**. Při této analýze zkoumáme obsah jednoho či více dokumentů, který posuzujeme buď kvantitativními metodami, zaměřujícími se např. na frekvenci, intenzitu a kontingenci určitých pojmů, nebo kvalitativními metodami, které posuzují obsah dokumentu z různých hledisek. Specifickými variantami obsahové analýzy jsou **analýza diskurzu**, která zkoumá veřejnou nebo odbornou diskusi na určité téma v určitém časovém období, a **vývojová studie**, která se zaměřuje na proměny obsahu dokumentů v čase (např. obsah strategií rozvoje, klíčové pojmy v oficiálních dokumentech, výběr lokalit pro určitý druh aktivit apod.).

Základní pojetí obsahové analýzy je zaměřeno na systematický popis obsahu dokumentu, či častěji více dokumentů, který obvykle má spíše kvantitativní povahu. Hlavní nevýhodou kvantitativního přístupu k obsahové analýze je fakt, že získaná data mohou být vytržena z kontextu a mohou nám tak unikat důležité souvislosti. Naopak hlavní výhodou kvantitativního přístupu je exaktnost a rychlost zpracování, kdy zejména u elektronických písemných dokumentů lze řadu úkonů zautomatizovat. Kvalitativní přístup k obsahové analýze se naopak zaměřuje na hlubší pochopení obsahu dokumentu, postojů a osobnosti autora. Zkoumány bývají důvody vzniku dokumentu, jeho jazyková (u obrazových a virtuálních dokumentů i nonverbální) stránka, způsoby jeho šíření, důsledky jeho existence apod. Hlavní nevýhodou kvalitativního přístupu je možnost subjektivního ovlivnění výsledků analýzy výzkumníkem.

Před zahájením vlastní obsahové analýzy je třeba jasně vymezit, co, kde a jak chceme analyzovat. Měla by zde existovat jasná vazba na naše výzkumné hypotézy a cíl výzkumu, neboť analyzovat lze kdesi a dokumentů je obrovské množství. Je tedy potřeba určit, jaká klíčová slova nebo jevy budeme v dokumentu hledat, vymezit seznam dokumentů nebo médií, jejichž obsah budeme analyzovat, a definovat, které metody obsahové analýzy použijeme a jak výsledky budeme kódovat. Základní metody obsahové analýzy jsou čtyři, jejich přehled udává obr. 12.

Obr. 12 Základní metody obsahové analýzy

Nejjednodušší metodou obsahové analýzy je **frekvenční analýza**. V rámci ní sledujeme, kolikrát se daný prvek (slovo, sousloví) objevil ve studovaném dokumentu. Od toho pak odvozujeme např. důležitost tohoto pojmu v autorově koncepci, pojetí dokumentu či zaměření na určitá témata. Ve **valenční analýze** zjišťujeme, jaký je postoj autora k určitým tématům (obvykle na určité škále – buď pozitivní, neutrální, negativní, nebo zcela pozitivní, mírně pozitivní, neutrální, mírně negativní, zcela negativní). Kódování tohoto vztahu však provádí výzkumník. Naopak při **analýze intenzity** zaznamenáváme, jak samotný autor hodnotí intenzitu určitého jevu a jaká slova k tomu používá (např. významný podíl, relativně malý, celkem vydařený apod.). **Analýza kontingence** pak hodnotí, v jakém kontextu je daný textový prvek jak často zmiňován (např. muslimové v kontextu terorismu, migrace, nepřizpůsobivosti a kriminality vs. v kontextu vědy, filosofie, umění apod.).

V obsahové analýze **geografických dokumentů** lze najít řadu zajímavých témat. Kromě již výše zmíněných dokumentů veřejné správy, kdy lze např. porovnávat rozvojové strategie různých měst či regionů, odborné výstupy různých geografických škol, založených na odlišných paradigmatech, nebo naopak dokumenty týkající se školství a vzdělávání, jsou zajímavým objektem pro obsahovou analýzu **mapy**. Fakt, že „mapy lžou“ by měl znát každý geograf, neboť žádné kartografické zobrazení není dokonalé a každá tematická mapa je určitou interpretací reality. Jedná se tedy o zajímavý sekundární zdroj, kde vliv autora na výsledek je značný. Mapy tedy často zobrazují takovou realitu, jak ji chce vidět ten či onen autor, kdy bývají zdůrazněny určité prvky a naopak potlačeny jiné. Mapy jsou zneužívány k různým formám propagandy, kdy mají ve čtenáři vzbudit určitý druh emoce (strach, zlobu, nenávisť apod.), přičemž k výslednému efektu mohou být využity různé kartografické prohřešky (zobrazování absolutních dat v kartogramu, nezobrazování struktury, ale pouze vítěze apod.). Cílem geografa by mělo být nejen v profesionálním, ale i běžném životě takovéto manipulativní mapy odhalovat a uvádět na pravou míru.